

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

КІНЗЕРСЬКА НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 657:[339.5-339.9:005.334-026.23](477)(043.3)

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І КОНТРОЛЬ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ РИЗИКІВ

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі обліку, аудиту та оподаткування в Національній академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Лубенченко Ольга Едуардівна,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Жиглей Ірина Вікторівна,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
професор кафедри інформаційних систем
в управлінні та обліку;

кандидат економічних наук, доцент
Вакуленко Віталій Леонідович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри менеджменту
ім. проф. Й.С. Завадського.

Захист відбудеться «15» травня 2025 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01 у Національній академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 23.

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті <http://nasoa.edu.ua/nauka/spetsializovana-vchena-rada/> та у бібліотеці Національної академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1.

Автореферат розісланий «11» квітня 2025 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Н.А. Гринчак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Цілеспрямоване та динамічне інтегрування України у світовий економічний простір в умовах розширення економічних зв'язків і диверсифікації ринків підвищує роль та значення ефективного здійснення підприємствами зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД). У 2022 році, коли відбулося повномасштабне вторгнення росії в Україну, відкриті збройні конфлікти мали місце у 56 країнах порівняно з 30-ма країнами у 2010 р. В умовах нестабільності, пов'язаної з погіршенням безпеки у світі загалом і воєнними діями в Україні зокрема, принципового значення набуває формування оперативного та достовірного інформаційного базису для управління ризиками, які виникають при реалізації міжнародних економічних відносин та здійсненні зовнішньоекономічних операцій (далі – ЗЕО). Забезпечення результативності та поліпшення показників здійснення ЗЕД значною мірою залежать від спроможності систем бухгалтерського обліку та контролю своєчасно задовольняти інформаційні потреби в частині управління ризиками на різних етапах зовнішньоекономічних відносин. Зазначена ситуація засвідчує необхідність комплексного та системного дослідження концептуальних засад облікового відображення й контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків.

Статистичні показники розвитку ЗЕД підприємств України свідчать про зростання негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу у 2019–2024 рр. Так, у зовнішній торгівлі товарами у 2022 р. експорт становив 44 135,6 млн дол. США, або 64,8% порівняно з 2021 р., імпорт – 55 295,7 млн дол. США, або 75,9% відповідно, а отже, негативне сальдо склало 11 160,1 млн дол. США. У 2021 р. воно також було негативне і становило 4770,8 млн дол. США. У 2023 р. експорт товарів становив 36 182,9 млн дол. США, або 82% проти 2022 р., імпорт – 63 567 млн дол. США, або 115% відповідно. Негативне сальдо склало 27 384,1 млн дол. США. У 2024 р. негативне сальдо торгівлі товарами продовжило зростати та досягло відмітки 29 090 млн дол. США, у т. ч. імпорт становив 70 679 млн дол. США, експорт – 41 589 млн дол. США.

Повномасштабне військове вторгнення росії спричинило руйнування виробничих потужностей та енергетичної інфраструктури України, блокування портів, проблеми з логістикою, злам ланцюгів постачання (сировини, готової продукції, запчастин, палива), невиконання зовнішніх контрактів (через валютні та торгові обмеження, замороження операцій, санкції), зупинку інвестиційних проєктів, вплив персоналу за кордон, дефіцит кадрів, зміну балансу робочої сили за регіонами. Суттєво зросли ризики втрати активів та невиконання умов контрактів.

Зростання негативного сальдо експортно-імпортних операцій і необхідність збереження позицій вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках загострюють потребу вжиття дієвих заходів з удосконалення організаційно-методичного забезпечення систем бухгалтерського обліку та контролю ЗЕД як інформаційного базису прогнозування й управління ризиками.

Вагомий внесок у формування теоретичних і організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку та контролю ЗЕО здійснили вітчизняні й зарубіжні вчені та фахівці-практики: Н. Букреєва, В. Вакуленко, В. Венцель, Л. Водопьянова, В. Гордополов, І. Жиглей, Л. Жидєєва, Г. Коблянська, Т. Кожухова, М. Корінко, С. Кузнецова, Ю. Кузьмінський, О. Лубенченко, О. Михасик, В. Пантелєєв, О. Пилипенко, М. Скрипник, О. Степаненко та ін. Зважаючи на наукові результати та не применшуючи значення проведених досліджень, в умовах зростання ризиків потребують розвитку такі проблемні питання: дослідження ЗЕД як об'єкта бухгалтерського обліку в умовах невизначеності зовнішнього середовища; класифікація ризиків ЗЕД як передумова розробки методичного забезпечення їх облікового відображення; необхідність пошуку шляхів удосконалення організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку і контролю ЗЕД з урахуванням зростання ризиків та невизначеності економічного середовища. Науково-теоретична та практична значущість окреслених проблем визначили актуальність теми, її мету, завдання, предмет і основні напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національної академії статистики, обліку та аудиту за темами «Обліково-аналітичне забезпечення та контроль діяльності підприємств» (номер державної реєстрації 0118U005283), «Облік, аналіз і контроль діяльності суб'єктів господарювання в умовах інноваційного розвитку» (державний реєстраційний номер 0119U000682), «Облік, аналіз та аудит в умовах воєнного стану» (державний реєстраційний номер 0124U004616). У межах тем автором розроблено теоретичні положення та рекомендації з удосконалення організації і методичних положень бухгалтерського обліку й контролю ЗЕО в умовах зростання ризиків.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних положень та розробці практичних рекомендацій з удосконалення бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю ЗЕД з урахуванням зростання ризиковості діяльності.

Для досягнення мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- дослідити сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку ЗЕД в контексті міжнародної інтеграції;
- визначити складові ЗЕД як об'єкти бухгалтерського обліку в умовах невизначеності зовнішнього середовища;
- удосконалити класифікацію ризиків ЗЕД як передумову розробки організаційно-методичного забезпечення їх відображення в бухгалтерському обліку;
- обґрунтувати концептуальні засади облікової політики як елемента організації бухгалтерського обліку ЗЕД в контексті мінімізації ризиків середовища;
- удосконалити методичні підходи бухгалтерського обліку ЗЕД з урахуванням факторів ризику;
- висвітлити особливості формування показників звітності щодо ЗЕД в умовах зростання ризиків;

- поглибити організаційні положення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків;

- розвинути методичне забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств;

- розробити пропозиції, спрямовані на удосконалення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД підприємства як інструменту оцінки його ефективності.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічні операції у системі бухгалтерського обліку та контролю в умовах зростання ризиків.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та організаційних засад бухгалтерського обліку та контролю ЗЕО в умовах зростання ризиків.

Методи дослідження. У процесі дослідження, проведеного на засадах системного підходу, використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання явищ і процесів у системі бухгалтерського обліку та контролю. Під час вивчення сучасних тенденцій розвитку бухгалтерського обліку ЗЕД в контексті міжнародної інтеграції та визначення складових як об'єктів бухгалтерського обліку застосовувалися методи теоретичного узагальнення, індукції, дедукції, групування, аналізу і синтезу. Методи аналогії, систематизації, компаративного аналізу, узагальнення використовувалися для розробки класифікації ризиків ЗЕД підприємств. При розробці пропозицій з удосконалення організаційно-методичних аспектів бухгалтерського обліку та контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків використано методи моделювання, групування, аналізу та синтезу, конкретизації, логічного узагальнення, аналогії. Для наочного представлення результатів дослідження застосовувалися табличний і графічний прийоми.

Інформаційною базою дослідження є наукові джерела (монографії, статті вітчизняних і зарубіжних учених із проблем бухгалтерського обліку та контролю ЗЕД; матеріали конференцій); офіційні документи (нормативні акти України та інших країн); дані фінансової, статистичної та внутрішньої управлінської звітності підприємств; довідково-інформаційні ресурси й фактологічні матеріали, оприлюднені міжнародними організаціями та органами державної влади України, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних і методичних положень та в розробці практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю ЗЕД в умовах зростання ризиків у контексті мінімізації наслідків їхнього настання. Найбільш вагомими результатами, які характеризують наукову новизну та особистий внесок автора, є такі:

удосконалено:

- класифікацію ризиків ЗЕД для потреб бухгалтерського обліку шляхом розробки ознак класифікації за двома напрямками: ймовірністю настання й джерелами формування ризиків ЗЕД (за рівнем прогнозування; за ступенем повторюваності; за джерелами виникнення); за впливом ризиків ЗЕД на об'єкти бухгалтерського обліку, показники фінансової звітності та результати функціонування підприємства (за наслідками впливу на господарську діяльність; за

ступенем впливу на здійснення ЗЕД; за впливом на результати здійснення ЗЕД; за впливом на об'єкти бухгалтерського обліку; за наслідками здійснення ЗЕО) та виокремлення відповідних видів ризиків, що є основою розробки організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку ЗЕД, у тому числі ЗЕО, реалізація яких сприятиме достовірному розкриттю інформації про ризики у бухгалтерській звітності та адекватній оцінці ризиків;

- обґрунтування концептуальних положень облікової політики ЗЕД щодо визначення ключових елементів у розрізі методичного й технічного забезпечення, що сприятиме вдосконаленню організації бухгалтерського обліку ЗЕД, об'єктивному відображенню ЗЕО і наслідків впливу ризиків ЗЕД у бухгалтерському обліку та звітності підприємства;

- методичне забезпечення ризик-орієнтованого бухгалтерського обліку ЗЕД через ідентифікацію її ключових елементів, розробку документального супроводу виявлення й оцінки ризиків ЗЕД, формування методичного забезпечення облікового відображення ЗЕО в умовах зростання ризиків з огляду на оцінку ймовірності їхнього настання та методи зниження, що є основою формування інформації для розробки різних сценаріїв управлінських рішень у сфері ЗЕД;

- облікове забезпечення формування показників звітності щодо ЗЕД в умовах невизначеності шляхом доповнення елементів Звіту з управління в частині розкриття інформації про ризики ЗЕД, доповнення Додатку 3 «Перелік додаткових статей фінансової звітності» НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в частині відображення ЗЕД в умовах зростання ризиків та розробки форм внутрішньої управлінської, бухгалтерської звітності, що сприятиме підвищенню якості планування, контролю та звітності ЗЕД;

- методичне забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств на підставі ризик-орієнтованого підходу через уточнення його складових та етапів здійснення, напрямів ідентифікації і дослідження типових облікових порушень та помилок у сфері ЗЕД, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення й ефективно управляти ризиками ЗЕД;

дістало подальший розвиток:

- обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку бухгалтерського обліку ЗЕД у контексті міжнародної інтеграції як джерела інформації для оцінки й відображення фактів господарського життя і наслідків ризиків ЗЕД та інструменту управління ризиками ЗЕД, спрямованого на зниження ймовірності виникнення несприятливого результату і мінімізацію можливих втрат від ризиків;

- виокремлення об'єктів бухгалтерського обліку ЗЕД, що дає змогу поглибити теоретичні основи та визначити практичні напрями удосконалення організації бухгалтерського обліку ЗЕО;

- організаційне забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків шляхом реалізації концепції The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (далі – концепцією COSO) в частині виділення елементів, основних стадій і документування організації внутрішнього контролю, що забезпечує оптимізацію та впорядкування виконання контрольних функцій у процесі перевірки здійснення ЗЕО;

– організаційно-методичні положення здійснення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД підприємства, в рамках яких уточнено зміст поняття «моніторинг заходів контролю», визначено його основні елементи та етапи проведення, що сприятиме належній та оперативній оцінці ефективності функціонування системи внутрішнього контролю ЗЕД.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні практичних рекомендацій з удосконалення бухгалтерського обліку та контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків. Результати дослідження доведені до рівня конкретних розробок, придатних для використання суб'єктами господарювання та закладами вищої освіти, зокрема:

1) на рівні окремих суб'єктів господарювання впроваджено такі розробки:

– пропозиції з удосконалення організації бухгалтерського обліку та формування складових облікової політики щодо ЗЕО та ризиків ЗЕД, методичного забезпечення бухгалтерського обліку ЗЕД підприємств з урахуванням дії факторів ризику (ТОВ «БЮРО ВИН», довідка № 445 від 29.12.2023 р.);

– документальне забезпечення ідентифікації та оцінки ризиків ЗЕД, а також методика їхньої кількісної оцінки з урахуванням імовірності виникнення та впливу на результативні показники здійснення ЗЕД (ТОВ «ОБІО», довідка № 867-1/01 від 04.09.2024 р.);

– форми управлінської бухгалтерської звітності щодо ЗЕО в умовах зростання ризиків, що сприяє забезпеченню користувачів необхідною інформацією про наслідки впливу ризиків ЗЕД (ПрАТ «САВ ОРБІКО», довідка № 088-2 від 18.12.2023 р.);

– пропозиції з удосконалення організаційно-методичних положень здійснення внутрішнього контролю ЗЕД підприємства в умовах зростання ризиків (ТОВ фірма «ІВК ТЕХНІКА», довідка № 15 від 22.04.2024 р.);

– внутрішню управлінську звітність щодо ЗЕО в умовах зростання ризиків у практичну діяльність (ТОВ «Житомирський молочний завод», довідка № 25/1 від 25.07.2024 р.).

2) на рівні закладів вищої освіти:

– пропозиції з удосконалення структури та змісту навчальних дисциплін «Облік і оподаткування ЗЕД», «Організація бухгалтерського обліку», «Внутрішньогосподарський контроль» впроваджені в навчальний процес Національної академії статистики, обліку та аудиту (довідка № 202/1 від 29.04.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові розробки, висновки та пропозиції, які висвітлені в роботі, належать особисто автору та є результатом особистих напрацювань. Внесок автора у праці, що опубліковані у співавторстві, виокремлено у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені в дисертації, були висвітлені, обговорені й отримали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а саме:

«Актуальні питання економічних наук» (м. Одеса, 8–9 червня 2012 р.); «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 16 жовтня 2020 р.); «Трансформаційні процеси національної економіки: проблеми та перспективи розвитку». (м. Запоріжжя, 14–15 травня 2021 р.); «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в сучасних умовах» (м. Полтава, 5 травня 2021 р.); «Світ під час пандемії: нові виклики та загрози» (м. Вінниця, 25 червня 2021 р.), «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 18 жовтня 2021 р.), «Мультидисциплінарні перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства в умовах глобальних викликів» (Полтава, 9 грудня 2024 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 9,47 друк. арк. (особисто автору належить 8,99 друк. арк.), із яких: 10 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 8,39 друк. арк. (особисто автору належить 7,91 друк. арк.); 7 тез доповідей та матеріалів міжнародних і всеукраїнських наукових/науково-практичних конференцій загальним обсягом 1,08 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 197 сторінках друкованого тексту. Робота має 39 таблиць на 31 сторінці, 24 рисунки на 17 сторінках, 16 додатків на 82 сторінках. Список використаних джерел нараховує 198 назв та розміщений на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, відображено зв'язок роботи з науковими планами та темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи та інформаційну базу дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, ступінь їхньої апробації та висвітлення в публікаціях, наведено інформацію про структуру дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні положення бухгалтерського обліку ЗЕД підприємств в умовах невизначеності зовнішнього середовища»** охарактеризовано сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку ЗЕД в контексті міжнародної інтеграції та воєнного стану в Україні, систематизовано складові ЗЕД як об'єкти бухгалтерського обліку в умовах невизначеності зовнішнього середовища, досліджено та запропоновано пропозиції з удосконалення класифікації ризиків ЗЕД підприємств.

Критичний аналіз захищених дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата економічних наук, доктора філософії засвідчує, що дедалі частіше вчені приділяють увагу проблемним питанням впливу ризиків на ефективність діяльності як суб'єктів господарювання загалом, так і на їхню ЗЕД. Така ситуація зумовлена необхідністю переорієнтації системи управління на ризик-орієнтований підхід з огляду на зростання невизначеності економічних умов функціонування. Трансформація глобальних інститутів, різноманітні траєкторії модифікації вітчизняного інституційного середовища здійснення ЗЕД

зумовлюють беззаперечну необхідність урахування ризиків ЗЕД як однієї зі складових забезпечення стабільного розвитку підприємства (рис. 1).

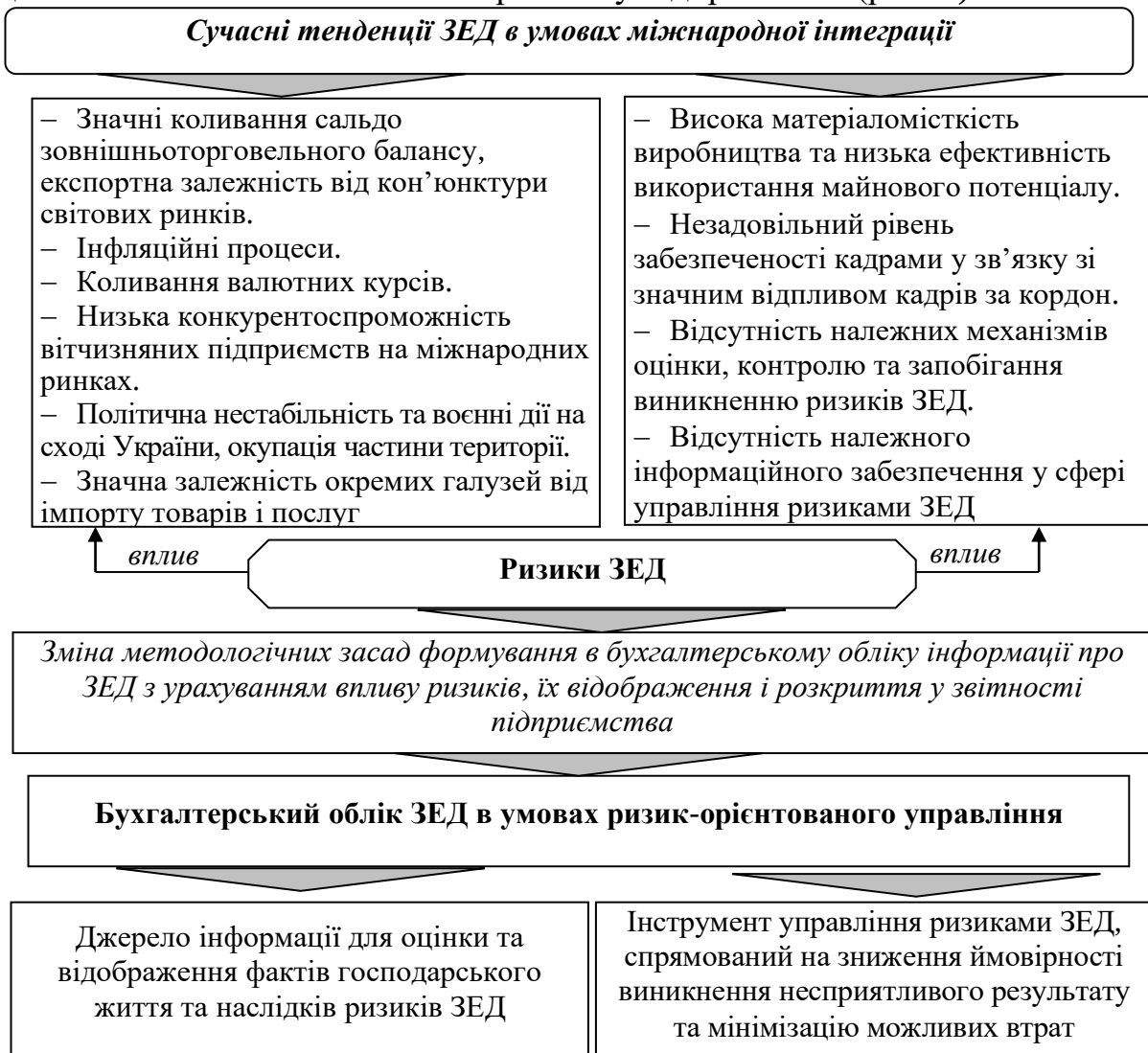

Рис. 1. Тенденції розвитку ЗЕД та їхній взаємозв'язок з бухгалтерським обліком

Вказані на рис. 1 тенденції розвитку ЗЕД в умовах невизначеності та ризиків зумовлюють необхідність модифікації організаційно-методичних підходів і прикладних аспектів облікової діяльності.

Розробка та впровадження послідовних, системних заходів з формування належного інформаційного забезпечення оцінки й облікового відображення ризиків ЗЕД є запорукою ефективного функціонування вітчизняних підприємств та їхньої економічної стабільності. Своєчасна оцінка та чітка ідентифікація видів ризиків ЗЕД, визначення їхніх можливих наслідків та причинно-наслідкових зв'язків стають одними з першочергових завдань системи управління суб'єктів господарювання. Системи бухгалтерського обліку, економічного аналізу та внутрішнього контролю є ключовим інформаційним базисом для формування системи ризик-орієнтованого управління.

Дослідження трактування поняття «зовнішньоекономічна діяльність» дало змогу науково обґрунтувати відсутність єдиного підходу в науковому середовищі до

трактування зазначеної дефініції, встановити наявність неправильного ототожнення науковцями видів і форм ЗЕД. На основі критичного аналізу наукових напрацювань у частині встановлення форм і видів ЗЕД запропоновано класифікацію її форм, а саме: зовнішня торгівля, міжнародне співробітництво, електронна комерція та транскордонний обмін інформацією, валютно-кредитні операції. Використання на практиці запропонованої класифікації дозволить удосконалити організаційно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку видів господарських операцій відповідно до визначеної форми ЗЕД, обраної суб'єктом господарювання.

Формування повного, оперативного та достовірного інформаційного базису для потреб управління підприємством залежить від належної класифікації та відображення об'єктів бухгалтерського обліку та контролю ЗЕД. Результати критичного аналізу наявних класифікацій цих об'єктів засвідчили їхню колізійність та фрагментарність, відсутність належного обґрунтування та пояснення економічного змісту об'єктів ЗЕД. Володіння повною та достовірною інформацією про наслідки впливу ризиків, що виникають у процесі здійснення ЗЕД, на фінансові результати діяльності підприємства вимагає організації відповідного облікового забезпечення й виокремлення впливу ризиків на формування облікових оцінок, створення резервів і забезпечень з метою їх оцінювання, аналізу і розкриття у звітності. Для подолання основних недоліків бухгалтерського обліку ЗЕД в умовах невизначеності здійснена конкретизація форм, які враховують нові види ЗЕО та об'єктів бухгалтерського обліку ЗЕД.

Диференціація при виборі ознак групування та виокремлення видів ризиків ЗЕД за відсутності єдиної класифікації зумовили необхідність пошуку пропозицій з її удосконалення та формування фундаментальних основ для подальшої розробки системи облікового відображення, аналізу та контролю ризиків. За результатами дослідження розроблено класифікацію ризиків ЗЕД для потреб бухгалтерського обліку шляхом виявлення ознак класифікації (за рівнем прогнозування; за ступенем повторюваності; за джерелами виникнення; за наслідками впливу на господарську діяльність; за ступенем впливу на здійснення ЗЕД; за впливом на результати здійснення ЗЕД; за наслідками здійснення ЗЕО) та виокремлення відповідних видів ризиків ЗЕД. Це забезпечує виявлення й оцінку наслідків впливу ризиків на фінансові результати господарської діяльності підприємства.

Використання розробленої класифікації дає змогу здійснити системне та повне відображення в системі бухгалтерського обліку наслідків виникнення ризиків ЗЕД, здійснити прогнозування результатів здійснення ЗЕО, сформулювати належні управлінські рішення, спрямовані на мінімізацію негативного впливу таких ризиків. Застосування розробленої класифікації ризиків ЗЕД для потреб бухгалтерського обліку дозволяє визначити наслідки впливу таких ризиків на результати діяльності та показники фінансової звітності суб'єкта господарювання, розробити ефективний порядок облікового відображення ризиків. Отримана інформація з системи бухгалтерського обліку про наслідки впливу ризиків ЗЕД на зміну характеристик об'єктів бухгалтерського обліку сприятиме оптимізації використання ресурсів підприємства для забезпечення стабільності й ефективності його діяльності на міжнародних ринках.

Другий розділ «Організаційно-методичні засади бухгалтерського обліку ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків» присвячено вивченню особливостей формування облікової політики як елемента організації бухгалтерського обліку ЗЕД підприємств, обґрунтуванню розвитку його методичного забезпечення з огляду на дію факторів ризику, дослідженню порядку формування показників звітності щодо ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків.

Оцінка ризиків ЗЕД та наслідків їхнього впливу на фінансові результати підприємства в умовах невизначеності, встановлення основних способів управління ризиками ЗЕД є малоефективними без належної системи їхнього облікового відображення та розкриття цієї інформації у звітності підприємства. Якісна розробка облікової політики як елемента організації бухгалтерського обліку ЗЕД підприємства є основою для впорядкування облікових процедур щодо бухгалтерського обліку наслідків впливу ризиків ЗЕД, розроблення методичних підходів до їхнього відображення на рахунках бухгалтерського обліку та представлення відповідної інформації у звітності. Аналіз чинних нормативних документів у частині визначення змістовного наповнення облікової політики засвідчив доцільність виокремлення та відокремленого врегулювання організаційної складової облікової політики. Водночас при розробці облікової політики підприємств запропоновано передбачати у її складі методичний та технічний аспекти (рис. 2).

Рис. 2. Складові облікової політики та їхнє місце в організації обліку підприємств

Питання відображення в обліковій політиці підприємств ЗЕД та наслідків впливу її ризиків недостатньо повно висвітлені в наукових виданнях, а отже, недостатньо розкриваються у регламентованій звітності й аналітичних даних для стейкхолдерів, що може вводити в оману користувачів фінансової звітності. З метою усунення зазначених недоліків виокремлено складові облікової політики підприємств у частині відображення ЗЕО і наслідків впливу ризиків ЗЕД на результати діяльності підприємства за методичним і технічним аспектами.

Компаративний аналіз показників ЗЕД підприємства, ухвалення дієвих управлінських рішень за його результатами мають базуватися на організації та подальшому розвитку запропонованої системи ризик-орієнтованого бухгалтерського

обліку (рис. 3). З метою формування належного методичного підґрунтя функціонування цієї системи розроблено документальне забезпечення ідентифікації та оцінки ризиків ЗЕД. Правильна оцінка ризиків ЗЕД забезпечує систематизацію та надання системою бухгалтерського обліку достовірної і релевантної інформації, а також єдине розуміння користувачами фінансової звітності інформації про наслідки настання таких ризиків та їхній вплив на безперервність і фінансову стійкість діяльності підприємства.

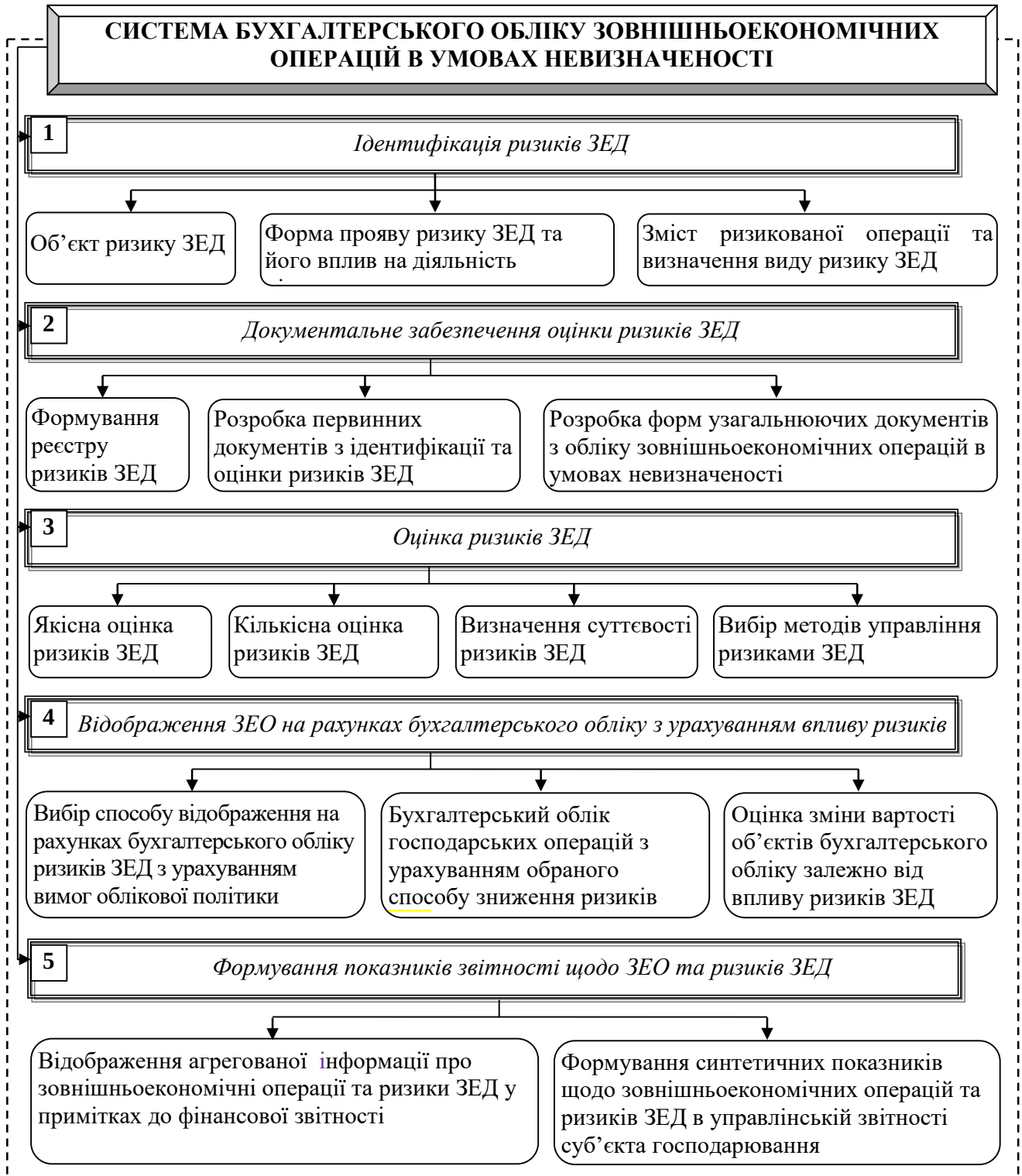

Рис. 3. Ризик-орієнтована система бухгалтерського обліку ЗЕД підприємства

Організаційно-методичне забезпечення системи бухгалтерського обліку ризиків ЗЕД в умовах формування сталого розвитку діяльності суб'єктів господарювання має формуватися на основі інтеграції облікового відображення умовних фактів господарської діяльності та реальних фактів господарського життя, які виникають на різних стадіях ідентифікації та впливу ризиків ЗЕД на здійснення ЗЕО.

Запропонований методичний підхід дозволяє акумулювати інформацію про ймовірні наслідки виникнення ризиків у процесах здійснення ЗЕО, у тому числі щодо ризиків, які характеризуються меншим рівнем імовірності настання та допустимим рівнем впливу. Вагомим прикладним аспектом дослідження є те, що використання запропонованого підходу до бухгалтерського обліку ЗЕО в умовах зростання ризиків з огляду на ймовірність їхнього настання, методи зниження й уникнення сприяє розробці сценаріїв раціональних управлінських рішень у частині контролю рівня ризиків ЗЕД, дозволяє здійснити належну оцінку наслідків виникнення кожного окремого виду ризику ЗЕД та оцінити їхній вплив на фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання.

Порушення принципу повного висвітлення є наслідком недостатнього рівня регулювання на законодавчому рівні питання представлення та розкриття інформації про ризики підприємства у його фінансовій звітності. Це призводить до нерелевантності інформації, наведеної у звітності підприємства, й актуалізує формування єдиних підходів до підготовки та представлення облікової інформації, що може бути надана за запитами зацікавлених користувачів. З метою нівелювання впливу зазначених недоліків розроблено пропозиції з доповнення елементів Звіту з управління в частині розкриття інформації про ризики ЗЕД, доповнення Додатку 3 «Перелік додаткових статей фінансової звітності» НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в частині відображення ЗЕД в умовах зростання ризиків. Для оптимізації витрат, які необхідно понести підприємству для нівелювання впливу ризиків ЗЕД на фінансові результати діяльності, а також для формування релевантного інформаційного забезпечення прийняття виважених та ефективних управлінських рішень за цими питаннями запропоновано та розроблено форми внутрішньої управлінської звітності щодо ЗЕО в умовах зростання ризиків.

Третій розділ **«Організаційно-методичні основи контролю ЗЕД підприємств в умовах ризик-орієнтованого управління»** присвячений дослідженню організаційних положень внутрішнього контролю ЗЕД підприємств, розробці ризик-орієнтованого підходу до методичного забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств, а також поглибленню методичного забезпечення оцінки ефективності внутрішнього контролю ЗЕД підприємств в умовах ризик-орієнтованого управління.

Дотримання та реалізація превентивної функції внутрішнього контролю забезпечує попередження, виявлення й усунення відхилень у діяльності підприємства, в тому числі при здійсненні ЗЕД. Стандартизація виконання контрольних дій, забезпечення взаємозв'язку між даними системи внутрішнього контролю та запобіганням негативним наслідкам впливу ризиків діяльності

базуються на впровадженні та використанні інтегрованої концепції внутрішнього контролю COSO. Використання системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах зростання ризиків за концепцією COSO дозволяє змістити акценти та напрями розвитку внутрішнього контролю ЗЕД з перевірки правильності здійснення ЗЕО на оперативне виявлення недоліків і відхилень, які виникають унаслідок впливу ризиків ЗЕД, формування повної та достовірної інформаційної бази для подальшого управління ними, інтеграцію контрольних заходів із заходами реагування на ризики. Модель організації такої системи зображена на рис. 4.

Рис. 4. Модель організації системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах зростання ризиків

Організація системи внутрішнього контролю ЗЕД (далі – СВК ЗЕД) в умовах зростання ризиків – це комплекс взаємопов’язаних політик, процедур і заходів, спрямованих на упорядкування виконання функцій внутрішнього контролю у сфері ЗЕД в умовах зростання ризиків та невизначеності, забезпечення ефективного здійснення ЗЕО та збереження майна підприємства.

Запропонований підхід до організації СВК ЗЕД в умовах зростання ризиків за концепцією COSO на підприємстві створює умови для застосування різних форм контролю з урахуванням специфіки діяльності підприємств, включаючи систему раціонального розподілу контрольних функцій між структурними підрозділами та службою внутрішнього аудиту. Належна організація СВК ЗЕД в умовах зростання ризиків є засобом реалізації превентивної функції контролю, що запобігатиме виникненню помилок, несприятливих тенденцій прояву ризиків ЗЕД, невиправданим втратам майна власника. Прикладне значення розроблених пропозицій та рекомендацій полягає у формуванні цілісної системи управління наслідками здійснення ЗЕО і ризиків, які виникають при цьому.

Розширення об’єктів внутрішнього контролю та предметного спрямування перевірки, необхідність оцінки наслідків впливу ризиків ЗЕД на результати її здійснення зумовлюють потребу чіткого врегулювання етапів, стадій і процедур внутрішнього контролю здійснення ЗЕО на різних етапах їхнього виконання.

Завдання СВК ЗЕД в умовах зростання ризиків реалізуються, зокрема, шляхом формування належного методичного забезпечення та механізмів контролю, які гарантують ефективне здійснення бізнес-процесів у сфері ЗЕД. Недостатність методичних напрацювань щодо етапів розвитку, методів і процедур здійснення внутрішнього контролю ЗЕО, а також диференціювання підходів до визначення переліку об’єктів контролю ЗЕД призводить до фрагментарності та формалізації контрольних процедур. На основі вивчення існуючих наукових розробок та практичних механізмів здійснення внутрішнього контролю на вітчизняних підприємствах запропонована методика внутрішнього контролю, що передбачає систематизацію джерел інформації, виокремлення контрольних процедур та етапів здійснення внутрішнього контролю ЗЕД в умовах зростання ризиків, систематизацію типових облікових порушень і помилок у сфері ЗЕД, а отже, дозволяє налагодити чіткий та дієвий зворотний зв’язок між системою управління ризиками ЗЕД і порядком виконання процедур внутрішнього контролю. Автором розроблено форми робочих документів суб’єктів внутрішнього контролю у сфері перевірки ЗЕО, що створює належні передумови для формування оперативних і диференційованих інформаційних потоків про відхилення й порушення в частині здійснення операцій у сфері зовнішньоекономічних відносин, виникнення ризиків та їхнього впливу на фінансові результати діяльності підприємства.

Відсутність законодавчого регулювання особливостей організації та здійснення моніторингу внутрішнього контролю на підприємстві, модифікація умов формування зовнішньоекономічних відносин та здійснення господарських операцій зумовлюють переоцінку ролі та значення моніторингу заходів внутрішнього контролю у сфері ЗЕД. Під моніторингом заходів контролю

запропоновано розуміти сукупність заходів з оцінки ефективності та раціональності функціонування системи внутрішнього контролю як підприємства в цілому, так і його окремих елементів. Моніторинг системи внутрішнього контролю дозволяє підтвердити або спростувати правильність прийняття певних управлінських рішень, застосування дій чи процедур, спрямованих на досягнення цільових параметрів функціонування суб'єкта господарювання.

З метою ефективної організації та методичного забезпечення проведення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД в умовах зростання ризиків запропоновано в Положенні про організацію системи внутрішнього контролю в розділі «Моніторинг» наводити детальний опис етапів і процедур здійснення моніторингу СВК ЗЕД. А саме, запропоновано виокремити параграф «Моніторинг системи внутрішнього контролю та результатів реалізації контрольних заходів у сфері ЗЕД підприємства», змістовне наповнення якого представлено в табл. 1. Урегулювання організаційного забезпечення на мікрорівні сприяє впорядкуванню етапів, процедур та оформлення результатів такого моніторингу.

Таблиця 1

Змістовне наповнення параграфа «Моніторинг системи внутрішнього контролю та результатів реалізації контрольних заходів у сфері ЗЕД підприємства» в Положенні про організацію СВК підприємства

Контрольні заходи	Зміст контрольних заходів
1. Етапи проведення та розподіл обов'язків і відповідальності за здійснення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД	Деталізуються етапи здійснення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД, розподіл обов'язків та відповідальності між суб'єктами внутрішнього контролю, порядок налагодження комунікацій між різними структурними підрозділами в частині здійснення процедур моніторингу
2. Процедури моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД та порядок їхнього використання	Наводиться перелік об'єктів моніторингу, процедур, критеріїв і методів, з допомогою яких здійснюється оцінка ефективності та дієвості внутрішнього контролю ЗЕД (опитування, тестування, анкетування, спостереження, інвентаризація, аналітичні процедури, методи експертних оцінок)
3. Моніторинг внутрішнього контролю ризиків ЗЕД та їхнього впливу на показники діяльності підприємства	Наводяться переліки процедур і методів, з допомогою яких оцінюються ефективність та дієвість внутрішнього контролю ризиків ЗЕД і визначаються напрями їхньої мінімізації
4. Оформлення результатів моніторингу та оцінка ефективності внутрішнього контролю ЗЕД	Систематизуються та узагальнюються результати моніторингу, виявлені недоліки і відхилення, оформлюється Звіт про результати моніторингу й оцінка ефективності внутрішнього контролю ЗЕД через співставлення з існуючими критеріями (законодавчими та внутрішніми суб'єкта господарювання)

Моніторинг СВК ЗЕД є визначальною складовою системи забезпечення якості внутрішнього контролю підприємства. З метою формування дієвого механізму здійснення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД запропоновані етапи реалізації процедур моніторингу та документальне забезпечення узагальнення інформації про виявлені порушення й недоліки в СВК ЗЕД, що є підґрунтям оцінки його ефективності в цілому на підприємстві.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснене обґрунтування теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій з удосконалення бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю ЗЕД в умовах зростання ризиків. На основі отриманих результатів сформульовано такі висновки:

1. Поглиблення глобальних тенденцій і змін у суспільстві, нестабільність економічного середовища функціонування суб'єктів господарювання, що здійснюють ЗЕД, воєнний стан, високий рівень невизначеності та кризові явища розвитку національної економіки зумовлюють потребу перегляду та переоцінки подальших напрямів діяльності підприємств. З метою вирішення цього питання обґрунтовані тенденції розвитку ЗЕД у контексті міжнародної інтеграції, зростання ризиків та виявлено їхній вплив на систему бухгалтерського обліку, що дозволило виокремити напрями його подальшого розвитку як джерела інформації для оцінки та відображення фактів господарського життя та наслідків впливу ризиків ЗЕД, удосконалення інструментів управління ними. Викладені пропозиції забезпечують встановлення векторів розвитку й удосконалення теоретичних і прикладних положень бухгалтерського обліку ЗЕД з урахуванням впливу ризиків на результати та ефективність її здійснення.

2. З метою поглиблення теоретичних положень та усунення колізій щодо виокремлення елементів ЗЕД здійснена конкретизація її форм, які охоплюють нові види ЗЕО, а також систематизовані об'єкти бухгалтерського обліку ЗЕД (складові майна та джерела їхнього утворення; комплекс господарських процесів, які є сукупністю ЗЕО; доходи, витрати та фінансові результати; наслідки впливу ризиків ЗЕД у розрізі видів діяльності суб'єкта господарювання). Указані пропозиції дозволили створити базис для розробки рекомендацій з удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку ЗЕО для формування належного рівня інформаційного забезпечення управління ЗЕД.

3. Наявність диференційованих ознак класифікації ризиків ЗЕД, існування неточностей та низький рівень деталізації змісту різних видів ризиків призводить до зниження аналітичності показників фінансової звітності та асиметрії інформації, яка використовується при управлінні здійсненням ЗЕД. Для нівелювання впливу зазначених недоліків удосконалено класифікацію ризиків ЗЕД для потреб бухгалтерського обліку шляхом розробки ознак класифікації за двома напрямками: ймовірністю настання та джерелами формування ризиків ЗЕД (за рівнем прогнозування; за ступенем повторюваності; за джерелами виникнення); за впливом ризиків ЗЕД на об'єкти бухгалтерського обліку, показники фінансової звітності та результати функціонування підприємства (за наслідками впливу на діяльність; за ступенем впливу на показники звітності підприємства; за впливом на результати здійснення ЗЕД; за впливом на об'єкти бухгалтерського обліку; за наслідками здійснення ЗЕО) та виокремлення відповідних видів ризиків. Використання запропонованої класифікації для потреб облікового відображення ризиків ЗЕД дозволяє вдосконалити організаційні положення аналітичного обліку ЗЕО в умовах зростання ризиків та розкриття інформації про них у бухгалтерській звітності.

4. Відсутність у концептуальних положеннях облікової політики питань облікового відображення ЗЕО за зростання ризиків призводить до порушення системності, принципів послідовності, періодичності та повного висвітлення. Ідентифіковані складові облікової політики за методичним і технічним аспектами. Детальна конкретизація компонентів облікової політики ЗЕД підприємств в умовах невизначеності створює передумови для належного структурування та впорядкування інформаційних потоків для потреб управління з урахуванням наслідків впливу ризиків ЗЕД.

5. Чинним методичним положенням бухгалтерського обліку ЗЕД з огляду на дію факторів ризику притаманні суттєві недоліки, що призводить до порушення вимог формування повної аналітичної інформації про здійснені ЗЕО та наслідки впливу ризиків на їхні результати. Для вирішення зазначеного проблемного питання вдосконалено методичне забезпечення системи ризик-орієнтованого бухгалтерського обліку ЗЕД через ідентифікацію її ключових елементів, розробку документального забезпечення виявлення та оцінки ризиків ЗЕД, формування методичного забезпечення облікового відображення ЗЕО в умовах зростання ризиків з огляду на оцінку ймовірності їхнього настання та методи зниження. Використання запропонованого методичного забезпечення дозволяє поліпшити якісні характеристики інформаційної системи для управління ЗЕД, зважаючи на законодавчі вимоги та інтереси стейкхолдерів.

6. Недостатній рівень інформаційного забезпечення ухвалення дієвих управлінських рішень, надання достовірної, оперативної, повної інформації стейкхолдерам про особливості здійснення ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків зумовлюються не врегульованістю питань розкриття інформації про ризики ЗЕД у звітності. За результатами дослідження розроблені пропозиції з удосконалення облікового забезпечення управління результатами здійснення ЗЕД підприємства в умовах невизначеності та ризику шляхом доповнення елементів Звіту з управління в частині розкриття інформації про ризики ЗЕД, доповнення Додатку 3 «Перелік додаткових статей фінансової звітності» НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в частині відображення ЗЕД в умовах зростання ризиків, а також розробки форм внутрішньої управлінської бухгалтерської звітності, що сприяло подальшому розвитку звітності як невід'ємного елемента методу бухгалтерського обліку.

7. Відсутність системного підходу та недостатній рівень теоретичного обґрунтування ролі ЗЕД у системі внутрішнього контролю підприємств зумовлює низький рівень дієвості контрольних процедур та нераціональний розподіл обов'язків і відповідальності між суб'єктами внутрішнього контролю. Для нівелювання цих недоліків розроблено рекомендації щодо організаційного забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків за концепцією COSO в частині виділення елементів, основних стадій і документального забезпечення організації внутрішнього контролю, що забезпечує побудову ефективного механізму здійснення та розширення сфер внутрішнього контролю ЗЕД в умовах зростання ризиків.

8. Низький рівень методичних розробок із внутрішнього контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків зумовлює зменшення його надійності та ставить під сумнів достовірність результатів функціонування системи внутрішнього контролю в цілому. Зважаючи на нагальну потребу осучаснення процедур перевірки здійснення ЗЕО, розроблені рекомендації з формування та вдосконалення методичного забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств через уточнення його складових, етапів здійснення, напрямів ідентифікації та дослідження типових облікових порушень і помилок у сфері ЗЕД. Використання запропонованого методичного забезпечення дозволяє своєчасно виявляти порушення й недоліки у здійсненні ЗЕД, оперативно реагувати на виникнення ризиків і відхилень та запобігати їхньому виникненню в майбутньому.

9. Оцінювання результативності та ефективності внутрішнього контролю ЗЕД підприємства є неможливим без здійснення моніторингу. Запропоновані організаційно-методичні положення здійснення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД, що ґрунтуються на уточненні змісту поняття «моніторинг заходів контролю», виокремленні основних його елементів та етапів проведення. Це забезпечить формування системного підходу до оцінки ефективності функціонування системи внутрішнього контролю ЗЕД.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

1. Кінзерська Н. В. Система контролю торговельного підприємства: критичний аналіз та напрями удосконалення. *Фінансовий простір*. 2013. № 4. С. 107–114 (0,86 друк. арк.).
2. Кінзерська Н. В., Боримська К. П. Концептуалізація захисту бухгалтерської інформації при міжкорпоративному електронному документообороті торговельних підприємств: проблемні аспекти. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2013. № 3. С. 16–25 (загальний обсяг 0,98 друк. арк., особисто автору належить 0,50 друк. арк.: здійснено опис концепції захисту бухгалтерської інформації в системі організації налагодженого міжкорпоративного електронного документообороту на основі оптимізації такого документообороту на підприємствах).
3. Кінзерська Н. В. Складові зовнішньоекономічної діяльності як об'єкти бухгалтерського обліку в умовах невизначеності зовнішнього середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 15–16. С. 100–105 (0,92 друк. арк.).
4. Кінзерська Н. В. Класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності для потреб бухгалтерського обліку. *Бізнес Інформ*. 2020. №10. С. 267–276 (0,96 друк. арк.).
5. Кінзерська Н. В. Методичне забезпечення внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств торгівлі. *Економіка та суспільство*. 2021. № 27. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-34> (0,62 друк. арк.).

6. Кінзерська Н. В. Контроль фінансових результатів зовнішньоекономічної діяльності торговельних підприємств в умовах глобальної економічної нестабільності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Економічні науки*. 2024. № 11. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-11-10519> (0,94 друк. арк.).

7. Кінзерська Н. В. Роль цифрових технологій у вдосконаленні обліку та контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств торгівлі. *Фаховий міжнародний науковий журнал «Економіка та суспільство»*. 2024. № 69. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-56> (0,63 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

8. Кінзерська Н. В. Облікова політика зовнішньоекономічної діяльності підприємств торгівлі в умовах невизначеності та ризику. *Modern engineering and innovative technologies*. 2021. № 15. Part 5. Р. 6–18. (0,82 друк. арк.)

9. Кінзерська Н. В. Оцінка та документальне забезпечення зовнішньоекономічних операцій в умовах ризику. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2021. № 1 (33). URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30032021/7495 (0,98 друк. арк.).

Статті в наукових фахових виданнях України:

10. Кінзерська Н. В. Облікове забезпечення трансфертного ціноутворення: організаційно-методичний аспект. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації: зб. наук. праць*. Київ, 2013. Вип. 2 (11). Ч. 2. С. 88–95 (0,68 друк. арк.).

Тези доповідей на конференціях:

11. Кінзерська Н. В. Надходження товарів: особливості контрольних процедур // Актуальні питання економічних наук: зб. тез наук. робіт міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 червня 2012 р.). Одеса, 2012. С. 157–158 (0,11 друк. арк.).

12. Кінзерська Н. В. Обліково-аналітичне забезпечення управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності // Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: мат VII Міжнар наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 жовтня 2020 р.). Київ, 2020. С. 158–160 (0,18 друк. арк.).

13. Кінзерська Н. В. Методичне забезпечення бухгалтерського обліку зовнішньоекономічних операцій в умовах ризику // Трансформаційні процеси національної економіки: проблеми та перспективи розвитку: мат. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 14–15 травня 2021 р.). Херсон, 2021. С. 43–46 (0,19 друк. арк.).

14. Кінзерська Н. В. Розкриття інформації про ризики зовнішньоекономічної діяльності у звіті про управління // Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 28 квітня 2021р.). Полтава, 2021. Ч. 1 С. 70 (0,14 друк. арк.).

15. Кінзерська Н. В. Особливості моніторингу внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємства // Світ під час пандемії: нові

виклики та загрози: мат. LXIX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця, 25 червня 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 29–33 (0,16 друк. арк.).

16. Кінзерська Н. В. Внутрішній контроль зовнішньоекономічної діяльності в умовах ризику: організаційне забезпечення // Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: мат. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовтня 2021 р.). Київ, 2021. С. 116–118 (0,18 друк. арк.).

17. Кінзерська Н. В. Ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану // Мультидисциплінарні перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства в умовах глобальних викликів: зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 9 грудня 2024 р.). Полтава, 2024. С. 78–80 (0,12 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Кінзерська Н. В. Бухгалтерський облік і контроль зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах зростання ризиків. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, 2025.

Дисертація присвячена вирішенню наукової проблеми розвитку теоретичних та методично-організаційних засад бухгалтерського обліку і контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків.

У дисертаційній роботі висвітлено сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку ЗЕД, детально ідентифіковано складові ЗЕД як об'єкти бухгалтерського обліку та конкретизовано перелік форм її здійснення. Удосконалено класифікацію ризиків та елементи облікової політики ЗЕД в умовах зростання ризиків. Доповнено й удосконалено методичне забезпечення системи ризик-орієнтованого бухгалтерського обліку ЗЕД. Запропоновано рекомендації з доповнення елементів Звіту з управління та Додатку 3 «Перелік додаткових статей фінансової звітності» НП(С)БО 1 в частині розкриття інформації про ризики ЗЕД. Розроблено форми внутрішньої управлінської, бухгалтерської звітності в частині відображення ЗЕД в умовах зростання ризиків.

Запропоновано методичне та розширено організаційне забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД підприємств в умовах зростання ризиків. Сформовано комплексне обґрунтування теоретико-методологічних положень системи здійснення моніторингу внутрішнього контролю ЗЕД підприємства.

Ключові слова: бухгалтерський облік, зовнішньоекономічна діяльність, ризик, моніторинг, внутрішній контроль, заходи контролю, організація бухгалтерського обліку, облікова політика, класифікація ризиків.

ANNOTATION

Kinzerska N. V. Accounting and control of foreign economic activity of enterprises under conditions of increasing risks. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.09 – Accounting, analysis and audit (by types of economic activity). – National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to solving a scientific problem of developing theoretical, methodical and organizational foundations for accounting and control of foreign economic activity of enterprises under conditions of increasing risks.

The dissertation highlights current trends in the development of accounting of foreign economic activity in the context of international integration. Determining and assessing the impact of these trends, made it possible to scientifically substantiate the directions of further development of accounting for foreign economic activity in terms of increased risks and unstable functioning of the economic environment. The detailed identification and study of the components of foreign economic activity as accounting objects under instability of the external environment exposed the way to specify the range of forms of foreign economic activity that take into consideration new types of foreign economic operations and accounting objects of foreign economic activity.

The critical analysis of the state and trends of foreign economic activity of enterprises, provided the basis for improving the classification of risks of foreign economic activity for accounting purposes by developing features of classification (by level of forecasting; by degree of recurrence; by sources; by impact on activity; by impact on enterprise reporting indicators; by the impact on the results of foreign economic activity, the consequences of foreign economic transactions) and the identification of relevant types of risks.

By analyzing the current practice of accounting for foreign economic activity of enterprises and establishing its main shortcomings, the proposals for improving the elements of accounting policy of foreign economic activity of enterprises in methodological and technical aspects in terms of risk have been suggested.

The methodological support for the system of risk-oriented accounting of foreign economic activity has been supplemented and improved by identifying its key elements, developing documentary support for identifying and assessing risks of foreign economic activity, forming methodological support of accounting for foreign economic transactions in terms of increased risks.

Recommendations have been proposed for improving the management system of foreign economic activity of enterprises by supplementing the elements of the Management Report to enhance disclosure of foreign economic activity risks, amending Annex 3 «List of additional items of financial statements» National Accounting Regulations (Standards) (NR(S)AU) 1 «General requirements for financial reporting» in reflecting foreign economic activity in terms of associated risks and developing internal management accounting forms.

The organizational support of internal control of foreign economic activity of enterprises under conditions of increasing risks according to the COSO concept has been expanded, namely in selecting elements and main stages, in providing documentary support for organizing internal control has been developed. Thus an effective combination and streamlining of controlling functions in the sphere of foreign economic activity has been ensured with these proposals.

The methodical support of internal control of foreign economic activity of enterprises has been developed. In particular, its components and stages of its implementation have been singled out, typical accounting violations and omissions in the sphere of foreign economic activity under the influence of risk factors have been systematized, which facilitates the minimization of the negative impact of risks in foreign economic activity.

The methodological bases for estimating the efficiency of internal control of foreign economic activity of the enterprises under risk-oriented management by realizing its monitoring have been developed. A comprehensive substantiation of theoretical and methodological provisions of the system of monitoring internal control of foreign economic activity of the enterprise by clarifying the content of the concept of “monitoring of control measures”, highlighting its main elements and stages, which will facilitate proper and prompt assessment of the effectiveness of internal control of foreign economic activity has been realized.

Key words: accounting, foreign economic activity, risk, monitoring, internal control, control measures, organization of accounting, accounting policy, risk classification.

Підписано до друку 04.04.2025 р. Формат 60х90 1/16
Папір друкарський. Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Замовлення № 1695.
Друк ФОП Журавський О.В.
10024, м. Житомир, вул. Олени Пчілки, 23/123
096-555-10-50